

ОСОБЛИВОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Розлуцька Г.М.,

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті розглянуто організаційні особливості вищої освіти європейських країн у контексті Болонських реформ. З'ясовані наслідки модернізації для національних систем освіти. Вищу освіту розглянуто з економічної точки зору як реальний продукт галузі, основу економічного прогресу, як виробника інтелектуальних та фінансових ресурсів. Визначено можливості, надані євроінтеграційними процесами вищої освіти України. Вказано на пряму залежність між досконалістю демократії, рівнем освіти населення та його добробутом.

Ключові слова: європейський простір вищої освіти, професійна освіта, інтелектуальний ресурс, модернізація.

В статье рассмотрены организационные особенности высшего образования европейских стран в рамках Болонских реформ. Определены последствия модернизации для национальных систем образования. Высшее образование рассмотрено с экономической точки зрения как реальный продукт отрасли, основа экономического прогресса, как производитель интеллектуального и финансового ресурса. Проанализированы возможности, предоставленные высшему образованию Украины процессами евроинтеграции. Выявлена взаимосвязь между уровнем демократии, уровнем образования населения и его благосостоянием.

Ключевые слова: европейское пространство высшего образования, профессиональное образование, интеллектуальный ресурс, модернизация.

Rozlutska H.M. FEATURES OF HIGHER EDUCATION IN COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

The article examines organizational characteristics of higher education in the European countries in the context of the Bologna reforms. Consequences of the modernization of the national education systems are found. From an economic point of view, higher education is considering as a real product of industry, the foundation of economic progress, as a producer of intellectual and financial resources. Identified the possibilities that were given by European integration process to higher education of Ukraine. Indicated on the direct relationship between the level of public education, the perfection of the democracy and its prosperity.

Key words: European Higher Education, professional education, intellectual resources, modernization.

В останні роки найбільш динамічним сектором економіки західних країн визнано галузь освіти. Процеси суспільного розвитку тісно пов'язані із швидкими змінами кількісних параметрів систем освіти. Існує пряма залежність між якістю професійної підготовки кадрів і темпами удосконалення та розвитком виробництва, конкурентоспроможністю країни. Тому освітня політика у європейських країнах спрямована на формування професіонала і самодостатньої особистості. Освітні процеси на міжнародному рівні координують форуми й організації: ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Рада Європи, Міжнародне бюро освіти та інші органи Європейського Союзу в галузі освіти. Перспективи вищої освіти в рамках європейського простору окреслено документами Болонського процесу. В Україні освітні меседжі найшли правове відображення в основних державних документах про освіту. Базові принципи, викладені в офіційних документах про вищу освіту в Україні, свідчать про те, що, по-перше, нове суспільство не можливо побудувати на підвалинах старої школи; по-друге, освіта не тільки визначає розвиток особистості, але і є єдиним джерелом інтелектуальних ресурсів соціального прогресу, отже вона має стати стрижнем освітньої політики держави.

Посилення взаємозалежності сучасних європейських держав привело до консолідації 46 урядів країн задля створення європейського простору вищої освіти. Головним чинником, що вплинув на освіту, є економічна ідеологія глобалізації: першорядне значення ринкової конкуренції і глобального капіталу в сприянні конвергентності інституціональних структур провідних країн, зокрема їх освітніх систем та глобальна раціоналізація, відображена культурним унітаризмом. Як наслідок, освітні системи країн-учасниць Болонського процесу набувають схожих форм, але європейський простір вищої освіти не можна вважати монолітною структурою. Важливим досягненням європейського простору вищої освіти є відповідність створюваної освітньої моделі різноманітним потребам населення кожної країни-учасниці. Ключову роль вищої освіти у сприянні культурного розвитку європейського суспільства визнано Львівською конференцією (2009 р.). Поважаючи інтелектуальну, наукову і культурну спадщину кожного, підтримуючи різноманітність національних особливостей учасників Європейського простору вищої освіти визнано цінність кожної національної освітньої системи. Загальноєвропейська культура сьогодні відображає розмаїття національних культур, а українська – інтеграційний процес, у якому

відбувається взаємодія різноманітних етнічних культур. Участь України в Болонському процесі надає можливість реалізувати досвід кожної європейської країни в реформуванні національної системи освіти.

Освіта у різних зарубіжних країнах стала предметом інтересів широкого кола українських науковців. Порівняльний аналіз характеристик національних систем освіти містять дослідження В.В. Зубка, К.В. Корсака, М.Ю. Красовицького, А.А. Сбруєвої, М.І. Сметанського та ін. Досвід впровадження ідей Болонського процесу у навчальний процес вищої освіти України вивчають педагоги: О.О. Безносок, Л.І. Костельна, О.І. Поберезька, Н.І. Шиян, Т.Д. Мишковська, В.О. Зінкевичус, Л.М. Романишина, І.М. Романюк та ін. Специфіку навчально-методичного забезпечення кредитно-модульного навчання розрито в роботах В.П. Андрущенко, В.Г. Кременя, Р.М. Вернидуба, А.П. Кудіна, В.С. Жу-равського, М.З. Згуровського, М.Ф. Степко, Б.В. Клименко, Л.Л. Тovaж-нянського та ін. Незважаючи на значний інтерес дослідників та широке коло досліджень, вони стосуються більше аналізу Болонських документів або досвіду впровадження реформ в освіту окремих європейських країн. На сьогодні нам невідомі ґрунтовні дослідження тих наслідків модернізації вищої освіти європейських країн, що не були передбачені теоретично, але мали місце у організаційно-функціональній практиці вузів.

Мета статті – розкрити спільні для країн-учасниць Болонського процесу особливості досвіду реформування вищої освіти та проаналізувати можливість їх впливу на вітчизняну вищу освіту.

Кардинальне оновлення системи вищої освіти стало головною умовою відновлення інтелектуального потенціалу нації, національного відродження, демократизації суспільства у протистоянні інтернаціоналізації та глобалізації. Історично сформувалися три моделі вищої освіти: бінарна, унітарна і диференційована. Відповідно вони притаманні трьом категоріям європейських країн: країнам із високим рівнем розвитку економіки, країнам із колишнього соціалістичного табору та колишнім соціалістичним країнам. Зауважимо, що ця відповідність умовна. Бінарна модель передбачає існування двох секторів: університетського та не університетського, який чітко окреслений. У Європі бінарна модель освіти характерна для Бельгії, Великої Британії, Греції, Ірландії, Нідерландів, Німеччини, Норвегії, Португалії, Швейцарії та ін. Унітарна модель передбачає, що навчання у політехнічних школах привіюється до університетської освіти. Чисельність університетів переважає інші навчальні заклади. Унітарна модель характерна для освіти Італії, Іспанії, Фінляндії, Швеції та ін. Найповніше представлена диференційована (змішана) модель системи вищої освіти у Франції і Данії. У її структурі діють кілька типів шкіл, які утворюють велику кількість бінарних структур.

Зауважимо, що вища освіта не є виокремленою у структурі освіти європейських країн і її потрібно розглядати як складову професійної освіти. У всіх європейських країнах у підготовці кадрів беруть участь

різні типи навчальних закладів; між коледжами, професійно-технічними школами, університетами і підприємствами налагоджена тісна співпраця. На міжнародному рівні закріплене єдине розуміння щодо співпраці у незалежних демократичних європейських інституціях [3].

На координацію традиційних та інноваційних процесів стимулювання реформаційних процесів у системах вищої освіти західноєвропейських країн спрямована діяльність таких організацій як Міжнародна організація праці (МОП), Міжнародна асоціація університетів (МАО), Конфедерація ректорів Європи (КРЕ), Британська Рада, Міжнародне бюро освіти (МБО), Міжнародний інститут планування освіти (Париж), Європейська асоціація наукових досліджень в галузі освіти (Париж), Європейська асоціація викладачів, Інститут педагогіки (Гамбург), Асоціація європейських університетів тощо.

Вагомий внесок у вивчення аспектів функціонування та розвитку систем вищої освіти робить ЮНЕСКО, узагальнюючи, аналізуючи і поширюючи інформацію, досвід і уроки їх розвитку, зосереджуючи увагу на найактуальніших напрямках досліджень. Важливу роль у поступі до європейської економічної та політичної інтеграції відіграє Європейський консультативний комітет, який проводить роботу щодо міжнародного визнання наукових ступенів та дипломів. У європейських країнах інтеграційні процеси в освітній сфері здійснюються шляхом розробки схем міжнародної академічної мобільності за колективної допомоги кількох держав, міждержавного партнерства, співпраці між представниками професорсько-викладацького складу ВНЗ тощо [2].

З метою координації різних типів та форм навчання, виконання соціальних програм створено Європейський центр розвитку виробничого навчання в Берліні. Це орган обліку інформації про результати досліджень у галузі безперервної професійної освіти, яким керує рада, що складається з представників Комісії ЄС, урядів і громадських організацій. У кожній країні ЄС склалася своя система професійного навчання та її державного регулювання. У Данії функціонують паритетні комітети безперервної професійної підготовки, у Німеччині – Федеральні і земельні комітети та Федеральний інститут безперервного навчання. У Нідерландах державні та регіональні органи профосвіти спільно розробляють навчальні програми і контролюють виконання контрактів про навчання, які укладають працівники з дирекціями підприємств. У Бельгії управління діяльністю центрів професійної підготовки здійснює Національна служба зайнятості. У Швеції немає чіткої системи професійної освіти і підготовки. «Шведська» модель професійної підготовки – це поєднання загального і професійного навчання на завершальній стадії середньої освіти. За цією моделлю завершальна стадія середньої освіти органічно поєднує загальне і професійно-фахове навчання.

Основна мета освіти – створення умов для забезпечення рівного доступу до здобуття освіти усіма громадянами, незалежно від віку, статі, місця про-

живання, економічного стану, мови. Головним завданням первинної освіти стає надання професії всім молодим людям ще перед їх виходом на ринок праці. Перехід у розвинених європейських країнах від «звичайної» освіти до «первинної» відбувається за рахунок поєднання академічної вищої освіти (університети) із сектором вищої професіоналізованої освіти (часто це нові заклади, подібні до німецьких «вищих фахових шкіл»), а також, очевидно, повної ліквідації базової професійно-технічної підготовки. Для позначення будь-яких варіантів навчання і/ чи підготовки, яка розпочинається після отримання особою атестата чи іншого документа про завершення середньої освіти, є термін «третинна освіта» (Tertiary Education) [5, с. 306].

Тому в подальшому називатимемо «третинною» післясередню освіту з будь-якими характеристиками. Цей термін матиме значно ширше значення, ніж «вища освіта», здобуття якої супроводжується присудженням диплому бакалавра чи магістра. Зазначимо, що частина розвинених європейських країн у другій половині ХХ ст. здійснила перехід від елітарної вищої освіти, орієнтованої на меншість осіб вікової групи 18-23 роки, до загальної вищої освіти, що за рівнем охоплення молоді подібна до шкільної освіти. Для такого кардинального оновлення освітньої системи, перетворення її на головний шлях здобуття молоддю професії, необхідно зробити не тільки структурно-організаційні зміни а й ціннісні підходи до освіти.

Вивчення і узагальнення досвіду функціонування вищої освіти в зарубіжних країнах свідчить про те, що в різних країнах вона поділяється на університетську і неуніверситетську та реалізується різними типами інституцій. Неуніверситетська освіта не надає молоді ґрунтовних знань із наукових теорій, але задовольняє потреби ринку праці, при цьому не перешкоджає продовженню освіти в університетах. У класичних університетах більшості розвинених країн реформи привели до появи багатьох варіантів коротких програм підготовки фахівців. Це вимагало змін у кадровому забезпеченні навчального процесу, залучення додаткових і нетрадиційних лекторів – підприємців, інженерів, менеджерів, адвокатів тощо. Відомим прикладом подібних програм є французькі «університетські технологічні інститути» чи «секції вищих техніків», які за два-три роки готують фахівців вузьких профілів для приватного і державного секторів економіки Франції. Одночасно в низці розвинених європейських країн відбувається процес збільшення кількості тих службових функцій, які можуть виконувати викладачі університетів. Тому можна стверджувати, що професіоналізація вищої освіти виявляється у змінах як контингенту викладачів, так і в урізноманітненні фахових можливостей більшості представників науково-викладацького складу університетів [1].

Інша реакція університетів на реформи – надання студентам кількох класично-академічних професій (двох-трьох). На старших курсах університетів за 2–3 семестри студентам – історикам, правникам

чи філософам – пропонують вивчити важливу для ринку праці, але нескладну професію секретаря, статистика, екорадника, соціального працівника тощо. Це явище досить поширене, наприклад, у Франції, Німеччині, Бельгії й інших країнах континентальної Європи. У разі підготовки педагогічних працівників воно цілком аналогічне вітчизняній практиці – надання майбутньому вчителю подвійної професії для підвищення шансів успіху на ринку праці.

Для стабілізації університетської освіти створено Наглядову раду Великої хартії університетів (2001 р.), метою якої є допомогти університетам посісти центральне місце у суспільстві та виявити свою відповідальність щодо інших закладів, які формують майбутнє Європи, а також урядів, компаній та багатьох громадських організацій. На основі цього оновленого розуміння академічних функцій університету Наглядова рада також слідкує за дотриманням принципів Великої хартії в суспільстві, щоб надати університетам реальну можливість для проведення досліджень, внесення пропозицій та інновацій у розвиток і передачу знань та пошуки істини. Головними напрямками діяльності є надання інформації про автономію університетів у країнах Європи та за її межами щодо реформ, які готуються чи впроваджуються, визначення впливу реформ на суспільні перетворення в окремих країнах і в Європі у цілому; поширення нових ідей заради політичної та економічної підтримки; пропаганда ролі університетів у соціальному, культурному й економічному розвитку тощо.

Актуальним питанням останнього десятиліття є вплив нових умов на діяльність університетів: правових реформ, що ведуть до розширення автономії стосовно структури управління університетами, управління людськими ресурсами та введення нових норм навчального процесу. Питання наукових досліджень та перспективи їх розвитку у зв'язку з університетською автономією перебувають у компетенції виключно університетів. Зміни в сфері наукових досліджень, у механізмах їх матеріального й кадрового забезпечення, у співвідношенні приватного та державного фінансування викликають певні труднощі [4].

Зауважимо, що одним із завдань створення європейського простору вищої освіти було надання вищій освіті привабливості, адже до Болонських реформ вища освіта не вважалася популярною. Для заохочення до навчання в європейських країнах використовуються економічні, адміністративні та моральні чинники. Різноманітність освітніх інституцій надає молоді широкі можливості для отримання освіти. Разом із тим, значна диверсифікованість кваліфікацій у європейських системах вищої освіти і пов'язані з цим труднощі їх порівняння, створюють перешкоди для розвитку мобільності робочої сили. Незважаючи на спільність валюти і відкритість кордонів, ускладнювалися можливості оптимального використання інтелектуального потенціалу ЄС, стримувалося зростання конкурентоздатності Європи. Створення Європейського простору вищої

освіти вважається магістральним шляхом сприяння мобільності та працевлаштування громадян. Отже об'єднана Європа потребує освіти, яка через «прозорість» різних структур поєднає національні системи для доступу і забезпечення академічної мобільності. Зростання мобільності студентів і співпраці викладачів сприятиме поліпшенню якості дипломів, системи працевлаштування університетських випускників, підвищенню європейського статусу освіти загалом.

Висновки. Європейська інтеграція стає пріоритетом у відкритті світом України, переходу від закритого тоталітарного до відкритого демократичного суспільства. Для української освіти входження до єдиного європейського простору вищої освіти – це наближення до європейських культурних та політичних традицій. Європейський досвід свідчить про пряму залежність

між рівнем освіти населення, досконалістю демократії та його добробутом. Відповідно освіту можна розглядати як основу створення гуманного світового порядку. Проте, сучасний рівень цивілізації вимагає розглядати освіту ще й з точки зору економіки – як реальний продукт галузі, основу економічного прогресу, а не як споживача фінансових та інтелектуальних ресурсів. Розвиток економіки забезпечують інноваційні технології, що постійно оновлюються та вдосконалюються. Освіта є чинником інтелектуального переходу до демократії та громадянського суспільства і одночасно ресурсом інноваційного поступу, складовою національного багатства.

Подальшого дослідження потребує пошук механізмів поліпшення якості навчання та науково-методичного супроводу у вузах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кухарчук К. Управління освітою в країнах Європейського Союзу, 2012 р. / К. Кухарчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tme.imo.edu.ua/docs/8/13.pdf>
2. Поберезська Г.Г. Тенденції розвитку вищої освіти країн західної Європи та України: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01/ Г.Г. Поберезська; Інститут вищої освіти Академії педагогічних наук України. – Київ, 2005. – 20 с.
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: EUROPA – Education and Training – The Lifelong learning programme. http://ec.europa.eu/education/lifelonglearningprogramme/doc78_en.htm
4. Програма «Regional cooperation» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation/index_en.htm.
5. Hoyle E. Teachers as Professionals // The International Encyclopedia of Education. Second Edition. – Oxford, New York, Tokyo. Pergamon, 1994. – 609 p.